

KÖY EDEBİYATI VE TÜRK EDEBİYATINDA KÖYE “İÇERDEN” BAKİŞ DOĞUŞU, ETKİLERİ, SONUÇLARI*

*Erol ÇANKAYA***

ÖZET

Türkiye’de modern edebiyat 1839’da Tanzimat hareketi ile başlamakla beraber, uzun yıllar İstanbul merkezli kalmış, Anadolu’ya açılmamıştır. Anadolu’nun Türk edebiyatındaki varlığının ancak Türkçülük akımına bağlı olarak ortaya çıktığı görülür. Bu süreçte aydın, hem halktaki milli kültürü özümsemek ve hem de köyü canlandırmak gibi ikili bir görevle halka, köye gitmek durumundadır. Yeni Türkiye’nin kuruluşuyla, edebiyattaki bu yönelişin hızlandığı görülmektedir. Ne var ki Halkevleri kanalıyla sürdürülen bu Halka Doğru hareketi büyük ölçüde “turistik” kalmış, kentli aydının köyde yaptığı “piknik” olmaktan kurtulamamıştır. Cumhuriyetin “sınıfsız Halkçılık” ilkesinin sonucu olarak bu hareket romantik bir Köycülük hareketi olmaktan öteye gidememiştir. Bu edebiyat, büyük ölçüde, köyü ziyarete gelen kentli aydının “ordaki köy”e “dışarıdan bakış”ının eseri olmaktan öteye gidememiştir.

Bu yapının ancak, Cumhuriyet döneminde Anadolu insanının, eğitim olanaklarına kavuşması, bir kısmının yazar olmaya başlamasıyla değiştiği görülür. Bu noktada ise 1940’larda faaliyette bulunan Köy Enstitüleri önemli rol oynamıştır. Köy Enstitüleri’nde eğitim gören on binlerce gençten kimilerinin yazar olacağı bir süreç başlamıştır. Bunların ilk örneği Mahmut Makal ve Bizim Köy (1950) adlı yapıtıdır. Bizim Köy ile başlayan bu yöneliş, Fakir Baykurt, Talip Apaydın, Başaran, Dursun Akçam vb. Köy Enstitüsü mezunu köy kökenli gençlerin edebiyata girişleriyle güçlenerek bir “köy edebiyatı”nın oluşmasını sağlayacaktır.

Bu edebiyat, o güne değin ortaya koyulmuş memleket edebiyatından farklıdır. Türk edebiyatında ilk kez, köy gerçeği köy kökenli gençler tarafından, “içeriden” yansıtılmaktadır. Bu nedenle, bu eserlerin bir edebiyat yapıtı olduğu kadar sosyolojik bir belge niteliğinde olduğu da söylenebilir. Bu akım, Türk edebiyatında 1970’lere kadar ana akım halinde sürerek köy gerçeğini birinci elden aktardığı gibi, Enstitülü olmayan yazarların da köy gerçeğine eğilmelerinde etkili olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Halkçılık, Köycülük, Köy Enstitüleri, Köy Edebiyatı, Toplumcu Gerçekçilik

* Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Dr. Yakın Doğu Üniversitesi, Siyaset Bilimi - Edebiyat Sosyolojisi, El-mek: errol Deniz@hotmail.com

VILLAGE LITERATURE AND AN “EMIC LOOK” AT THE VILLAGE IN TURKISH LITERATURE: ITS BIRTH, EFFECTS AND RESULTS

ABSTRACT

Although the modern literature in Turkey started with the movement of Tanzimat (Reformations) period in 1839, it was mainly centered in Istanbul and was not able to spread to Anatolia. The emergence of Anatolia in Turkish Literature could only be seen as part of Turkization movement. During this process, the intellectual had to go to village and village people to both internalize the national culture in people and raise awareness and thus revive the village life. Together with the establishment of the New Turkey, this trend in the literature accelerated.

However, this “Towards the People” (Halka Doğru) movement through Community Centers (Halkevleri) mostly remained at a “touristic” level; it could not go beyond being a “picnic” that the urban intellectual was having in the rural. As a result of the new Republic policy of creating “classless populism,” this movement was no more than a romantic pastoralism. This literature was the product of an “etic” look of the urban intellectual at the village “there.” This structure began to change when the Anatolian people were provided with better educational opportunities and thus some of them became authors and started to write about Anatolia and its people. At this point, Village Institutes played a considerably important role. Among the thousands who had been educated in the Village Institute, there were many that became writers afterwards. One of the first examples to these is Mahmut Makal and his work, *Bizim Köy* (Our Village)(1950). The movement starting with *Bizim Köy* grew and spread with the participation of authors like Fakir Baykurt, Talip apaydın, Başaran, Dursun Akçam, etc., who were the graduates of Village Institute turned into a “Village Literature.”

This literature had been different from the home country literature until then. For the first time in Turkish literature, the reality of the village was reflected through an “emic” lens by the authors who were born and grew in the village. Therefore, these works can be valued as sociological documents as well as literary pieces. This movement not only conveyed the reality of the village from first hand as a mainstream until 1970s in Turkish literature, but also affected the non-rural authors’ interest in the village reality.

Key Words: Tanzimat (Reformations), Populism, Villagism, Village Institutes, Village Literature, Socialist Realism

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

“Köylü, edebiyata kendi girmeye başlamıştır.”

Hasan Ali Yücel

Maarif Vekili

Giriş

Köy edebiyatı, Türk edebiyatında 1950’li yıllarda ortaya çıkan, 1960’larda altın günlerini yaşadıkdan sonra 1970’lerde giderek zayıflamış bir akım olarak tarihteki yerini almış görünüyör.

Bilindiği gibi, bu dönem Türkiye sosyal yaşamında olduğu gibi, edebiyatta da genel ilgi köy, kasaba gibi kırsal kesim yerleşme birimleri üzerinedir. Bunun nedeni çok açıktır: Osmanlı’dan Cumhuriyete önemli dönüşümler geçirmiş olsa da Türk toplumu 1950’ye gelindiğinde de hala büyük ölçüde bir köy ve köylü toplumdur; halkın büyük yüzdesini köylerde yaşayan nüfus oluşturmaktadır.

Oysa aynı yıllarda çok sınırlı ölçüde, varoluşçu bir kent yazınının da belirdiğini görüyoruz, ancak bu yönseme özellikle okur yığınları üzerinde hiçbir zaman egemen olamamıştır. Aynı yıllarda Fakir Baykurt, Mahmut Makal, Başaran, Talip Apaydın, Dursun Akçam gibi Köy Enstitüsü çıkışlı yazarların köyü yansıtmaya çabaları dikkat çekmektedir.

Bu arada, bu akıma koşut olarak, Kemal Tahir, Yaşar Kemal, İlhan Tarus, Samim Kocagöz, Necati Cumalı gibi yazarların da köyü ve kasabayı ele alarak bu kesim insanların sorunlarını irdelediği görülmektedir.

Bu dönemde, yurdun çeşitli bölgelerinden sesler getiren bu yazarlarla benzeri, -yine halkçı ve toplumcu bir anlayışla- Orhan Kemal, Halikarnas Balıkcısı (Cevat Şakir Kabaağaçlı), Tarık Dursun K. ve başka birçok sanatçı da halkın yaşam mücadelesine, “küçük insan”ın tutkularına, beklentilerine sokuluyor, “Memleket Edebiyatı”na değişik boyutlanmalar sağlıyordu.

Burada vurgulanmak istenen şudur: Köyün farklı bir perspektiften yansıtılışı esas olarak 1950 sonrasında başlamakla birlikte, bu yönde bir eğilim içine giren sadece Köy Enstitülü yazarlar değildir. Ne var ki “köy edebiyatı” denildiği zaman temel olarak Köy Enstitülü yazarların yarattıkları edebiyat anlaşılmalıdır.

Edebiyat alanında 1950’li yıllarda gözlemlenebilen bu durumun altını böylece çizdikten sonra öncelikle, Enstitü çıkışlı sanatçılara ve kendilerini var eden koşullara eğilelim. Bu ise öncelikle, Cumhuriyeti kuran felsefe ve ideoloji üzerinde durmayı, yeni rejimin felsefesini yaratan etkenleri anlamayı gerekli kılmaktadır.

A. Cumhuriyet Rejiminin “Köy Davası”.

“Ey Türk! Senin köyün hür bir yuvadır

Çiftlik değil, yoktur Bey’i, Ağa’sı,

Her köylünün var bir çifti, tarlası

Öz evinde o hem Bey, hem Ağa’dır.

Hiç kimsenin yarıcısı, rençperi

Olmaz, ancak olur vatan askeri.

...

Lakin ey Türk! Bu mes’ut köy bitiyor

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

Mültezimin, faizcinin, tüccarın
 Pençesinde... Diyor: 'Beni kurtarın!'
 Bu üç işi senden çabuk istiyor:
 Kaldır aşar usulünü, aç banka,
 Yap her semte bir zirai sendika."
 (Ziya Gökalp, *Yeni Hayat*, 1918)

Türkiye'de, Cumhuriyet rejiminin en önemli adımlarından olan Köy Enstitüsü olgusunu ve doğuş nedenlerini anlamak için her şeyden önce, genç Cumhuriyet rejiminin ideolojisini kavramak gereklidir. Hemen hatırlayalım ki Anadolu İhtilali'nin önder kadroları 1789 Fransız Devrimi'nin etkileri altında yetişmiş, adı öyle konmasa da devrimden "burjuva devrimi"ni anlayan, aynı dönemde hemen yanı başlarında yürüyen Sovyet Devrimi'nden farklılıklarını bilip uzak durmayı yeğleyen kişilerdir. Ne var ki elde yaslanılacak, devrim yapacak bir burjuvazi bile yoktur.

Milli Mücadele, temel olarak İstanbul'dan Anadolu'ya geçen subay ve aydın kadroların köye ve köylüye dayalı olarak gerçekleştirdiği bir savaştır. Hemen burada, Cumhuriyet Türkiye'sini kuran "kadro"ların, İmparatorluğun Anadolu dışındaki topraklarını kaybetmesi, yaşanan mübadeleler nedeniyle, yeni devletin "ulus" dışında bir dayanağının olmadığı, bu "ulus"un ise Anadolu köylüsü olduğu analizinden hareket ettiklerini de hatırlayalım.

Atatürk, daha 1922'de T.B.M.M'ni açarken yaptığı o ünlü konuşmasında şöyle demiyor muydu? "...Türkiye'nin sahibi ve efendisi kimdir? Bunun cevabını hemen birlikte verelim. Türkiye'nin hakiki sahibi sahibi ve efendisi hakiki müstahsil olan köylüdür. O halde herkesden daha çok refah, saadet ve servete müstahak ve layık olan köylüdür. Binaenaleyh, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin iktisadi siyaseti bu asli gayeyi sağlamaya matuftur." (*aktaran, Tonguç, 1970: 36*) Nitekim 1924 tarihli Köy Kanunu ile köylü sorununun çözümü konusunda ilk adım atılmış, bu sayede köylü vergiler açısından rahatlatılmış, dahası, kredi olanaklarına kavuşmuştur.

Bütün bu adımlar Cumhuriyet rejiminin yönünü göstermesi açısından önemlidir. Bu aynı zamanda, "Halka Doğru" hareketi ile Anadolu'ya yönelen aydınlara da yeni rejimin gösterdiği bir işaret fişegidir: Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasında en büyük pay sahibi olan Anadolu köylüsü on yıllardır ilk kez devlet katında da saygı görmektedir; öyleyse aydınlar da köylüye-halka gitmelidir! Gökalp'e göre Türkçülüğün ilk esaslarından biri "halka doğru" umdesidir. Bu ne anlama gelir? "Güzideler" yani seçkinler halka niçin gideceklerdir? Bu sanıldığı gibi halka hars yani kültür götürmek için değil, tam tersine, halktaki harsı özümsemek için olacaktır. Demek ki, Halk doğru gidiş, halktan harsi bir terbiye almak için olacaktır; aynı şekilde halka medeniyet götürmek için gidilecektir. "Demek ki halka doğru gitmek, harsa doğru gitmek mahiyetindedir. Çünkü halk, milli harsın canlı bir müzesidir." (Gökalp:31) Nitekim Türk edebiyatçısı da artık eserlerinde köy konusunu bir "milli dava" olarak işlemektedir..

Atatürk, "Yeni Türkiye'nin eski Türkiye ile hiçbir alakası yoktur. Osmanlı Hükümeti tarihe geçmiştir. Şimdi yeni bir Türkiye doğmuştur." diyordu... Cumhuriyet ideolojisi eskiden tam bir kopuş ve "redd-i miras" a dayalıdır. Zaten Ziya Gökalp *Türkçülüğün Esasları* kitabında Osmanlı'ya ait olan her şeyi "saray"a ait olarak görerek red ettiğini biliyoruz.

Ziya Gökalp, Turancı hayallerini terk etmiş ve '(Türkçülük fikrine) resmîyet veren ve onu fiilen tatbik eden ancak gazi Mustafa Kemal Paşa hazretleridir' diyerek Türkçülüğün programını yazmaya başlamıştır. (...) 1930'larda yeni tarih arayışlarını hazırlayan psikolojik ortam, Atatürk ve yakın çevresinin uygarlık anlayışından kaynaklanıyordu. Ziya Gökalp'in aksine Atatürk, 'hars'

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
 Volume 8/4 Spring 2013

ve ‘medeniyet’ ayrımı yapmıyor, Batı uygarlığını iyi ve kötü taraflarıyla bir bütün olarak görüyordu.” (Timur, 1986: 121-123)

Köy, Cumhuriyet ‘in Ulusalçı –Halkçı ideolojisinin kutsal mekanıdır. Köy ütopyası her açıdan bir toplum kalkındırma projesidir. Türk milletinin içtimai fütühuna yönelmiş olan Türk inkılabının en büyük hedefi her karış toprağı işlenmiş, sulanmış yemyeşil bir vatan toprağı, bu vatan toprağı üzerinde karnı tok, neşesi yerinde, giyimli ve sağlıklı Türk halkı, ve her parçası birbiriyle uyumlu, tezatsız Türk milleti yaratmaktır.” (Süreyya, 1934; 9-13) Bu ütopyanın Kadro dergisinde defalarca ele alındığı görürüz.

Hatta çok sonra Köy Edebiyatının en ünlü kitabın adının da bu dergiden çıktığını görmekteyiz: “Bizim köye, Kemalist köye, Türk ihtilalinin köyüne, radyodan, ocağın başında, köy saatini dinleyen ve çamaşır suyunu elektrikle ısıtan köylülere kavuşacağız.” (Falih Rıfkı, 1933: 15-17))

Gerçi Cumhuriyet kurulmuştur, ne var ki Türkiye’nin, hala “sahibi ve efendisi” tarafından yönetildiği söylenemez! Cumhuriyet’e karakteristiğini veren “halkın halk tarafından yönetimi” ilkesi -şu veya bu nedenlerle- tam anlamıyla uygulanmamaktadır. Hele Cumhuriyet’in laiklik, eğitimde birlik, alfabe, kıyafet, vb devrimci atılımları söz konusu olursa halkın bu konuda “yeterli” olduğu konusunda ciddi soru işaretleri, hatta olumsuz emareler vardı. En genel deyişle söyleyecek olursak dünyanın her yanında yaşanan süreç izleniyordu; devrim, kendi kadrolarını oluşturmak, kendi ideolojisini halka götürmek istiyordu.

Türkiye’nin bu konuda diğer ülkelerden çok daha olumsuz koşullarda olduğu, özellikle Anadolu’da okuma yazma oranının, eğitilmiş insan sayısının hayli düşük olduğu, var olan sınırlı sayıdaki eğitilmiş kişinin de “alfabe” devrimi nedeniyle “dışarıda” kaldığı düşünülürse koşulların ne derece ağır olduğu anlaşılır!

Zaten tek başına şu yorum bile tespitimizin doğruluğunu göstermektedir:”Bu uygulamalarla Cumhuriyet rejimi ister istemez genç kuşakların kültürel geçmişle ilgilerinin kopmasına yol açmış, bu çerçevede edebiyat da zaten daha Tanzimat’la başlamış olan eğilimi derinleştirerek tümüyle Batı’ya dönmek zorunda kalmıştır.” Burada asıl vurgulanması gereken ise belirtilen rota değişikliğinin, nasılsa ortaya çıkmış bir sonuç olmayışdır; tam tersine, bu karar, bu sonucu yaratma amacı ile alınmıştır.

Öyleyse bu konuda “eğitim” birincil önemdeydi. Hatta bu konuda bir varsayım olarak, Osmanlıca alfabenin bırakılıp Latin harflerine geçilmesinin altında biraz da bu olgunun yattığı bile ileri sürülebilir! Büyük bölümü eski “ideolojik heyula”nın etkileri altındaki eski kuşaklar bu şekilde devre dışı bırakılabilecekti! Cumhuriyet madem sıfırdan, temelden kuruluyordu, öyleyse kendi kadrolarını da sıfırdan başlayarak eğitecek, kendi aygıtlarıyla yetiştirecekti! (Yusuf Akçura, “Asri Türk Devleti ve Münevverlere Düşen Birinci Vazife”, *Atatürk Devri Fikir Hayatı*, C.1, s.143, Oktay,1993: 76)

Bu bağlamda aynı zamanda, kalkınma için tek yöntem ise “eğitim” olarak belirlemektedir. Zaten, Köy Enstitüleri’nin kurucusu Tonguç’un ünlü kitabının adı da *Canlandırılacak Köy* (1947) değil midir? Burada, Tonguç’un ‘*Canlandırılacak Köy*’ derken yaptığı vurgulamayı aktarmak gerekir: “Köy meselesi, bazılarının zannettikleri gibi, mihaniki bir surette köy kalkınması değil, manalı ve şuurlu bir şekilde, *köyün içten canlandırılmasıdır*. Köy insanı, öylesine canlandırılmalı ve şuurlandırılmalı ki, onu hiçbir kuvvet yalnız kendi hesabına ve insafsızca istismar etmesin. Köyün sakinlerine köle ve uşak muamelesi yapamasın. Köylüler, şuursuz ve bedava çalışan birer iş hayvanı haline gelmesinler.” (Tonguç, a.b.ç.)

Bu yolla Cumhuriyet ideolojisini halka yani köylüye aktaracak, yönetici kadrolar ile köy ve köylü arasında bir tür tercüman olacak kadrolar devşirilmiş olacak, aynı zamanda kapalı bir iktisadi

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

birim olan köyün ulusal pazarla bütünleşmesi da bu yolla gerçekleşecekti. İşte Atatürk ve çevresindeki Cumhuriyetçi-İlerici kadroların “köyü” temel alan yaklaşımlarının ve “eğitim”e verilen hayati önemin nedeni genel hatlarıyla ihtiyaçtan kaynaklanıyordu.

Öte yandan, Schamaus’un aktardığı Sadri Ertem’in şu yorumu da Cumhuriyet rejiminin köy davasının 1930’larda yeni rejimin hedefleri arasında olduğunu kanıtlıyor, Ertem’in öngörüsü, Türkiye’de 1950’lerde Köy Enstitüleri’nin kurulması sonrasında, 1950’lerde ortaya çıkacak bir süreci daha 1930’ların sonunda vurgulayan yanıyla da önemli: “Modern devletin temin ettiği terbiye ve tahsil imkanları sayesinde yakında Anadolu’nun küçük şehirlerinde ve köylerinde dahi entelektüeller olacaktır. O zaman edebi mahsullerde köy ve geniş halk tabakaları da ifadelerini bulacaktır.” (aktaran, Oktay, 2000:342)

Aynı şekilde Nurullah Ata’nın (Ataç) , Burhan Asaf’ın (Belge) *Kadro* dergisinde “makine ve sanat” ilişkisi konusunda yazdıklarını eleştirirken söyledikleri de benzeri bir saptama olarak önemlidir. Ata’ya göre, “yeni sanat sanatkarın sırtına tulum geçirerek makine başına geçmesiyle ortaya çıkmayacaktır. Zaten sırtında tulum bulunan ve makine başında çalışan adamın kendisinin de farkında olmadan sanatkarlaşmasıyla gerçekleşeceğini düşünmektedir.” (Nurullah Ata, “Sanat ve Makine”, *Milliyet*, 19 Şubat 1933, aktaran, Tekeli-İlkin:261)

Bu açıdan, önemin ideolojik sözcülerinden olduğu söylenebilecek *Kadro* dergisinin şu saptaması oldukça çarpıcıdır: “Ankara’nın adamı köy muallimidir. İtiraf edelim ki, köye bu adamı henüz yollamış değildir. Ve bu muallim, bugünkü – ne köy, ne şehir- muallim mektebinde yetiştirilemez. Çünkü, bugünkü muallim mektebi, programı ve hayatı ile tamamen taklit veya daha hafif bir düşünüşle, normal bir seyirin adamını veren bir müessesedir.” Ve daha sonra şu satırlar: Köy için yapılacak planın başında bugünkü muallim mektebine yapılacak müdahale gelmelidir. “Bu planda tedrisat,, “klasiklikten tamamen kurtulmuş ve köycülük kültürünü verebilecek bir iktidar kazanmış olmalıdır”, terbiye “Türk köylüsünün karşısında, kafasındakini amel haline getirebilecek rehberi eksiksiz hazırlayan bir İŞ ve yokluğun adını bile anmağa lüzum göstermeyecek derecelerde iman ve irade hamulesi kazandıran bir MÜCAHADE esası üzerine kurulu olmalıdır.” Bu eğitimi “sağlayan müessese, yetiştirdiklerinin faaliyeti ve muvaffakiyetini üzerinde müessir olabilecek bir vaziyete sahip bulunmalıdır.” (Tahir,1933)

Bizim Köy başlığını Mahmut Makal’ın kitabından 20 yıl kadar önce, daha 1930’larda *Kadro* dergisinde Falih Rıfkı Atay kullanmıştır.”Falih Rıfkı, köyü eğitimcinin bir iktisatçının kurtaracağını düşünüyor.Köyün geleceğini düşünüyor: *Bizim Köy, Kemalist Köy, Türk ihtilalinin köyü, baştanbaşa bir dinamo gibi cihazlanmış, kilovat ışığı ile bakan, dalga uzunluğu ile dinleyen, ocağı başında gazetesinin Köy Saati’ni okuyan, Hamburg piyasasının tahlil fiyatlarını soran köylü.*” (Atay:1933)

Özetle, yeni Cumhuriyet rejimini kuran kadrolar için halkın eğitim ve öğretimi sorunu “doktrinleri” ve kurulan devlet açısından yaşamsal bir sorundur; bir ölüm kalım sorunudur. Bu amaçla, 1925-1935 yıllarında çeşitli yöntemler uygulanmak istenmişse de 1929 Dünya Ekonomik Krizi’nin etkileriyle, bu konuda yeterli bir atılım yapılamamıştır. “Çeşitli ekonomik yöntemler uygulanmak istenmiş, bir burjuvazi, bir özel endüstri yaratılmaya çalışılmış, zorluklarla karşılaşılınca devletçiliğe önem verilen bir karma ekonomi sistemi denenmiş, devletçilik devlet kapitalizmine dönüşmeye yüz tutmuş”tur. (aktaran, Tonguç, 1970: 36)

Nihayet, muhaliflerin eleştirilerine rağmen, 1935’te, çeşitli nedenlerle başarısız olan alt yapı devrimlerine girişebilmek, çağdaş üretim yol ve yöntemlerinin öğretim yoluyla halka anlatılması ve böylece ekonomiye olumlu yönde katkıda bulunulması için eğitimde büyük bir atılım uygulanmaya koyulmuştur.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

B. Köy Enstitüleri'nin Kuruluşu ve Etkileri.

Burada hemen Atatürk'ün daha 1921'de eğitim konusunda ne düşündüğünü hatırlayalım: “Şimdiye kadar izlenen öğrenim yöntemlerinin ulusumuzun tarihsel geriliğinin en önemli nedeni olduğu kanısındayım. Onun için bir ulusal eğitim programından söz açarken eski çağın bütün hurafelerinden sıyrılmış, yaratılışımızın özellikleriyle hiç de ilgisi olmayan, yabancı düşüncelerden, doğudan ve batıdan gelen her türlü etkilerden hepten uzak, ulusal karakterimiz ve tarihimize uygun bir kültür kastediyorum.” (Tonguç, 1970: 39) Nitekim bu nedenle daha 1920'lerde eğitim konusunda ABD, Almanya, Sovyetler Birliği hatta -koşulları bize benzediği için- Bulgaristan gibi ülkelere uzmanlar gönderilerek pek çok araştırma yaptırılmıştır.

Bu bağlamda, Tonguç'un, 20. yüzyıl başında dünya çapında ünlü olan Pestalozzi, Kerschensteiner ve Dewey gibi pedagoji uzmanlarının çalışmaları ile özellikle ilgilendiği görülüyor. ABD'li pedagoğ Kirby gibi uzmanlar Türkiye'ye davet edilerek görüş ve önerileri alınmıştır.

1935 yılında, Köy Enstitüleri kurucu ve yöneticisi Tonguç yeni rejimin bu “dava”sını çok ‘radikal’ bir üslupla şöyle ifade etmektedir: “Anadolu’da yeni bir halk devleti kuruldu: Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti! Son yüzyılın çeşitli olaylarından büyük dersler alınmıştı. Gerçek hayatın içinde, halkın arasında, onunla mukadderat birliği yaratarak yetişmiş olanlar, bu derslerde öğrendiklerini uygulayacaklardı... Bu sebepten, ne yapıp yapıp, bir taraftan Anadolu’daki genç ve münevver zümreye ülküsünü benimsetmesi, diğer taraftan da kendi neslini yetiştirmesi, bu rejime bağlı bir gençliğe süratle kavuşması lazımdı...” (Tonguç, 1947 : 298)

Tonguç’a göre, “inkilâbın sosyal ve ekonomik hayata taalluk eden birçok hamlelerinden sonra” artık Cumhuriyeti pekiştirmeye yönelik işlere sıra gelmişti. İlköğretim alanında ve öğretmen yetiştirme problemi üzerinde bilimsel esaslara dayanarak ciddi ve köklü çalışmalara başlamak lazımdı. Ne var ki bu cephede ise, “siyaset” konusunda hassas olan tutucu kesimin engellemeleri de unutulmamalıdır!

Zaten Tonguç'un o dönemde “ülkenin aydınları tarafından çok tutulan ve sevilen bir eğitimci” olmakla beraber Türkiye Komünist Partisi kurucularından Ethem Nejat ile ilişkisi de sağ kesim tarafından hep kullanılmıştır. “Tonguç’un üzerinde çok etki yapan bir düşünür, Ethem Nejat’tır. Sonraki tepkiler bakımından bu nokta önemlidir. Ethem Nejat konusu 1946’dan sonra, köy enstitülerinin komünist etkisi altında kurulduğu şeklinde suçlamalar yapılmasına yol açmıştır.” (Tonguç, 1970 : 61) Zaten tek başına “köycülüğün” bile -toprak reformu, vb. çağrışimleri nedeniyle- solculuğun “alâmet-i farika”sı sayıldığı bir dönemde bu suçlamaları ‘anlamak’ kolaylaşır.

Hele Atatürk'ün daha 1923'te kuracağı partinin adında “Halk” kelimesine yer vermesi nedeniyle Bolşevikliğinden kuşkulandığını hatırlarsak toplumsal-ideolojik ortamı daha iyi anlayabiliriz. Gerçekten de, 1923'te yeni rejimin içinde olduğu kuvvetler dengesini – veya çatışmasını- anlamak için birakalım daha ileri bir terimi,- Türkçülüğün ideologu Ziya Gökalp'in de kullandığı- “halk” sözcüğünde bile sınıfsal bir anlam, tehlikeli bir çağrışım bularak Mustafa Kemal'in kuracağı partiye “halk fırkası” adını vermesinden rahatsız olanlar vardır! Sözgelimi Ahmet Emin Yalman,- 19 Ocak 1923 tarihli *Vakit*'te - bu girişimi bir sınıf mücadelesine “hazırlık” sayarak şunları yazmaktadır: “Mustafa Kemal Paşa hazretleri, istikbali hazırlayabilecek en büyük kuvvettir. Bu kuvvet milli mesainin başına geçecek yerde bir (Halk Fırkası) kurarak sınıf mücadelesi ihdas etmek istidadını gösteriyor. Bu çağır, mahdut milli kuvvetlerimizi milli bir hedefte birleştirecek yerde, bu kuvvetlerin birbirini muattal bırakmasına sebep olmayacak mı?” (aktaran, İsmail Arar, *Ulus*, 10 Kasım 1968, Avcıoğlu, 1969: 173)

Tam da burada Nazım Hikmet'in *Kuvayı Milliye*' sinde yer alan “Türk Köylüsü” başlıklı şiiri hatırlamanın yeridir. Marksist bir şairin bu ve benzeri şiirlerinde köylüye bir tür romantizm

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

gözlüğünden bakışını ilk bakışta eleştirebiliriz. Gelgelelim, unutulmaması gereken, henüz, “İstiklal Savaşı”nın çok yeni bir vakıa olduğudur. Bu savaşın dayandığı asıl güc olan Anadolu köylüsü ise bu nedenle en prestijli dönemini yaşamaktadır.

Nitekim, 1930’larda *Yaprak Dökümü*, *Çıkrıklar Durunca*, *Yaban*, *Kuyucaklı Yusuf*, *Üç İstanbul*, *Sinekli Bakkal*, *Ayaşlı ve Kiracıları* vb. gerçekçiliğin ilk ürünlerinin yayınlandığı dönemde Türk edebiyatındaki bu yönelişi bir yabancı şöyle değerlendirmektedir: “Bugün orta tabaka ve fakir tabaka da Türk romancı ve hikayecilerinin görüş seviyesine girmektedir. Sosyal cereyanlar, şüpheden vareste bir haslet sahibi olan Nazım Hikmet’te şairinin bulmuştur. Halbuki köy, maalesef, hala edebiyat çerçevesi haricinde kala gelmektedir. Zira menşe itibarile ait olduğu şehirciler tabakası dolayısıyla Türk edibinin de köyle bir rabitası yoktur. Halbuki yeni, edebiyatın Anadolu varlığının ifadesi olabilmesi için bu istikamette genişlemesi lazımdır.” (A.Schamaus, “Bugünkü Türk Edebiyatı”, *Varlık*, S.140, 1 Mayıs 1939, s. 275, aktaran, Oktay, 2000: 341-342)

Öte yandan, Schamaus’un aktardığı Sadri Ertem’in şu yorumu da Cumhuriyet rejiminin köy davasının 1930’larda yeni rejimin hedefleri arasında olduğunu kanıtıyor. Bu öngörü, Türkiye’de 1950’lerde Köy Enstitüleri sayesinde sağlanacak bir olguyu daha 1930’ların sonunda vurgulayan yanıyla da önemli: “Modern devletin temin ettiği terbiye ve tahsil imkanları sayesinde yakında Anadolu’nun küçük şehirlerinde ve köylerinde dahi entelektüeller olacaktır. O zaman edebi mahsullerde köy ve geniş halk tabakaları da ifadelerini bulacaktır” (aktaran, Oktay,2000: 256). “ Öte yandan, buna ek olarak, işçi sınıfının gelişmemişliğinin sol aydınları köylüye yönelttiğini, köylülüğün “temel güç” olarak kabulü ile, sosyalist yazarların da köyü ve köylüyü konu edinen yapıtlar üretmeye özendirdiğini vurgulayalım. Yaşar Kemal, Fakir Baykurt, Orhan Kemal, Kemal Tahir, Mahmut Makal, Talip Apaydın ve daha nice yazar, romanlarında köyü ve köylüyü farklı boyutlarıyla ele almışlarsa da, bu yazarların edebî üretimlerinin ortak paydasında yer alan temalar “köy” ve “köylü”dür. Ayrıca, Köy Enstitülerinin, Kemalist iktidarın pekiştirilmesi yönündeki kültürel araçlarından biri olduğu da doğrudur. Ek olarak, bu kurumlardan yetişen sosyalist ya da sol eğilimli yazarların ürettiği “Köy Romanı”nın köye ve köylüye yaklaşımının her zaman ‘toplumcu gerçekçi’ bir nitelikte olduğunu iddia etmiyoruz.

Zaten dönemin önde gelen bir sol düşünürü de bu tür bir “mistifikasyon” tehlikesinin altını çizmektedir: Baraner, “Münevverlerimiz ve Köycülük” başlıklı yazısında, köyün ve köycülüğün mistifiye edilmesinden doğabilecek sakıncaların altını çizirken ’30’lu yılların sonunda ve ’40’larda köycülüğün edebiyat çevrelerinde gördüğü ilginin yoğunluğunu da vurgulamaktaydı: “Mecmualarda yazıların sıklet merkezini köylüye ait olanlar teşkil etmekte, genç şairlerimizin söyledikleri şiirlerde, köylü hayatına temas eden mısralara pek çok rastlanmaktadır. Bazı gençler arasında mevcut olan bu temayül, çok zaman ve birçokları için adeta kuvvetli bir cereyan halini almaktadır. Nüfusumuzun dörtte üçünden fazlasını köylü teşkil ettiği ve cemiyetimizin sosyal toplulukları içinde köylülere isabet eden izafi sıklet, şehirlilere nazaran çok fazla olduğu için köylülüğe bu derece ehemmiyet verilmesi makul ve yazılan yazıların çokluk nisbetinin de köylülere ait olması tabii gibi görünebilir. Fakat zannımıza kalırsa bu cereyanda köylülüğün adedi çokluğunun oynadığı rol kadar ve belki daha çok ona atfedilen keyfi hususiyetlerin tesiri oluyor. Bu tesir nisbetinde bu cereyan zararlı bir şekil alma istidadını göstermektedir. Köy davasının hallinin ileri bir inkılâp ve köylülüğün yükselişini başlı başına bir gaye gibi sayan ve bu gayenin de tek başına ve yalnızca köylülerle tahakkuk edebileceğine inanan düşünüşler mevcut olduğu gibi, hariçten gelmiş bir propagandanın tesirile köye ve toprağa dönmek gibi yanlış ve cemiyetimiz için zararlı fikirler de vardır.” (Reşat Fuat Baraner, *Yeni Edebiyat Dergisi* 15 Mart 1941, s.11, aktaran Oktay,2000: 402)

Bu arada köye ve köylüye yönelen bu yoğun ilginin realist olmaktan çok romantik boyutu, bu dönemde,“solculuğun ‘alâmet-i farikası’ sayılan köy yazımının savunulmasında kullanılan

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

düşüncelerle Nâbizâde Nâzım'ın düşünceleri arasında, duygusallıkları ve kuramsal sınırlanmışlıkları açısından büyük benzerlik” dikkat çekicidir.

İşte tüm bu nedenlerle hayli “netameli” sayılan Köy Enstitüleri açma konusunu, Başbakan İnönü'nün de vurguladığı gibi “iç politikanın pek üzücü ve can sıkıcı bir konusu olarak 1936 yılına kadar çeşitli komisyonlarda sürüklenip” duracaktı! (aktaran, Tonguç, 1970 :403)

Oysa bilindiği gibi, Kurtuluş Savaşı kazanılıp yeni Türkiye kurulduktan sonra genç Cumhuriyet yönetiminin başlıca hedefi öncelikle, yaygın cehalet ortamını yok edebilmektir. Atatürk'ün, “Maarif siyasetimizin temeli önce cehaleti yok etmektir” sözüyle de vurgulanan amaç doğrultusunda bir takım yenilikler yapılmış, yeni bir yasa, “Öğrenim Birliği Kanunu” çıkarılmıştır. Bu yasaya uygun olarak da Gündüzlü ve Yatılı Bölge Okulları, orta ve yüksek öğrenim için de Yüksek Öğretmen Okulu, Musiki Muallim Mektebi, Gazi Orta Öğretmen Okulu gibi eğitim merkezlerinin açıldığını görüyoruz. Bu doğrultudaki çabaların asıl hedefi de, köylü nüfusun ülkenin çoğunluğunu oluşturduğu her ülkede olacağı gibi kırsal kesime, köye ve köylüye yönelik bir eğitim politikasıdır.

Köy Enstitülerinin çekirdeği, köy öğretmeni yetiştirdiği için halk arasında “Köy Öğretmen Okulu” adıyla anılan “Öğretmen Okulları”dır. 7/VII/1939'da çıkarılan 3704 sayılı yasa ile kurulan bu okullara ilişkin hükümde “Köy Enstitüleri” ibaresi de bulunuyordu. Köy Enstitülerinin nüvesi olan bu eğitim merkezleri önce 1937'de İzmir-Kızıllıçullu'da daha sonra da Eskişehir-Mahmudiye ve Edirne-Karaç ile Kastamonu-Gölköy'de açılmıştır. Bu okulların amacı o tarihte şöyle açıklanıyordu: “Gayemiz, öğretmensiz bulunan 35 bin küsur Türk köylerine öğretmen, eğitmen, demirci, dülgere, yapıcı, kooperatifçi ve tarımsal kültürü ileri adam yetiştirmektir. Bu adamın vasfı şudur: Türk köylüsü olacak, köyde doğmuş, köyde büyümüş, köy mektebinde okumuş, zekası üstün olacak. Ve bu müesseseden çıktuktan sonra da mutlak surette köyde, köy için, köylüler için çalışacak.” (Gedikoğlu : 29)

Önce bir deneme olarak kurulan bu okullar bu okullar üç yıl sonra ve 17/IV/1940 tarihinde çıkan bir yasa ile “Köy Enstitüleri” adını alarak sayıları aynı yıl içinde 14'e çıkarılmıştır. Ardından getirilen 19/VI/1942 tarihli yeni bir yasa ile de ilk yasa olgunlaştırılmış ve bir “İlköğretim Seferberliği”ne girilmiştir: “Artık köy enstitüleri özel yasasına göre daha rahat ve daha geniş olanaklarla kurulmakta, görevleri, işleyiş mekanizması yaptırma gücüne bağlanmış bulunmaktadır. Ayrıca köy enstitülerinin köylerle olan ilişkileri kurulmuş; köy okulunun, köy öğretmenin, köy sağlık elemanlarının görevleri ve bu görevleri yerine getirme yollarında yasallaştırılmıştır. Bu yıllarda köy enstitüleri hızla gelişmekte ve yaygınlaşmaktadır.” (Gedikoğlu:40)

Çünkü Tonguç'un belirlediği ilkeler doğrultusunda, Köy Enstitüleri “köy öğretmeni ve köye yarayan diğer meslek erbabını” yetiştiren kurumlardır. 3803 sayılı aynı yasadaki birinci maddeye göre ise köy enstitülerinin, “Ziraat İşlerine elverişli arazisi bulunan yerlerde açılacağı” hükme bağlanmıştır. Demek ki bu Enstitüler köy öğretmeni olduğu kadar, köyün gereksindiği öteki elemanları da yetiştiren bir eğitim vermektedir.

Gelişimine bakıldığında, Köy Enstitüleri'nin 1940'a değin hızlı bir örgütlenme gösterdiği, bu yıldan sonra ilginin, kapatılma yılı olan 1945 başına kadar sürekli azaldığı; son yıllarda ise, Enstitü eğitiminin niteliğinin büyük ölçüde değiştirildiği görülüyor. İlk kez 1946'da yapılan seçimlerde Enstitüler hakkında DP'nin aleyhte propagandası CHP yönetimini de etkilemiştir.

Bu kaygıyla, Enstitülerin önder kadrolarının, bir Hasan Ali Yücel'in, bir İsmail Hakkı Tonguç'un görevden alındığını görüyoruz. Bu eğilimin ortaya çıkışıyla birlikte, eğitim veren 21 Köy Enstitüsünün önce eğitici kadroları, daha sonra da eğitim programlarının biçimi ve içeriği değiştirilmiş, nitelikten bir hayli fire verilerek geri adımlar atılmıştır. Eğitmen Kursları, Sağlık Kolları kapatılmış, Enstitüler oldukça işlevsiz bir konuma itilmiştir. Öncelikle kız öğrenciler ayrı

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

okullara toplanarak karma eğitime son verilir, daha sonra ise üretim çalışmaları kaldırılıp sadece teorik eğitim konarak “enstitüler” normal bir lise haline getirilir.

1950 Mayıs’ında iktidara gelen Demokrat Parti döneminde ise bu yönelişin hızının daha da arttığı görülüyor. Tarlada ve sınıfta görülen pratik derslerin sayısı da azaltılarak bunların yerine “nazari kültür dersleri” kondu. “Böylece derslerin ağırlık merkezi ‘yapmak’ ilkesinden ‘öğrenmek’ ilkesine kaydırılmış oluyordu. (Karpat, 1996 : 303) Nihayet, zaten fiilen 1952-1953 yılından beri ortada olmayan Enstitüler 27/I/1954 tarih ve 6234 sayılı yasa ile lağvedilerek ilköğretmen okullarıyla birleştirilir. Köy Enstitüleri“İlköğretmen Okulu” adını alarak özgün karakterini yitirmiştir artık.

Böylece, 17 yıllık Köy Enstitüleri bütün yurda dağılmış yaklaşık 18.000 dolayında öğretmen ve köy eğitmeninin ardından ortadan kaldırılmıştır. Enstitüler egemen güç sahiplerince tehlikeli bulunarak kapatılmıştır fakat bu kurumlarda yetişmiş olan on binlerce öğretmen uzak yurt köşelerinde, karanlık Anadolu köylerinde görev yapmaktadırlar.

Eleştirel bakan kimileri içinse sorun şudur: “Köy enstitüleri öğretimi, kişinin çevresine olan bağlılığını, köylünün esenliği için duyduğu ilgiyi düzenli bir gelişme sonucunda sağlamlaştırmak amacını güttü. Bundan köy problemlerini basit bir yoldan çözmeye kararlı yeni bir aydın tipi çıktı” (Karpat, 1971: 55).

Bu genç aydınları kökenleri köydür, hepsi de halk çocuğudur; zorlu çocukluk ve ilk gençlik çağları içinde yetişmiş ve önemli yanı ise, egemen güçleri ‘korkutan’ bilgilerle donanmış, kafalarına “Anadolu köylüsünü uyandırmak” biçiminde formüle edilebilecek bir ideali koyarak yola çıkmışlardır. İktidarın sağcı olduğu ve “Atatürk inkılâplarının” dışına düştüğü bir dönemde bu genç öğretmenler, çoğu kez tepkisel, sezgisel dürtülerle de olsa bilinen koşullar içinde sola kaymaktadır.

Ne var ki, 1946 yılında yaptığı bir konuşmada Türk milletine iki eser bırakmış olmakla övüneceğini, bunlardan başta gelenin de “köy enstitüleri” olduğunu söyleyen İsmet İnönü bile enstitülerin önce nitelik değiştirmesini,-1950’den sonra, Demokrat Parti iktidarı döneminde ise tümüyle kapatılmasını engelleyemeyecektir. İnönü bunu çok sonra şöyle anlatmaktadır: “Kültür alanında 44 sene zarfında yapabildiğimizden çok ileri gidebilirdik. Gitmeliydik. Bunun hicranını ben daima çekerim.” İnönü, bu başarısızlığın nedeni soran Abdi İpekçi’ye şunları da ekler: “Bunun teferruatına girmenin faydası yok. Ben bunun en radikal usullerine kadar teşebbüs ettim. Devam ettirmek mümkün olmadı. Bunlar demokrasiyle yürütülmesi güç olan şeylerdir. (... Bu çok partili hayatın bize getirdiği güçlüklerdir... Yeni bir rejim kendine mahsus kolaylıkları ve güçlükleri olmadan gelmez ve girmez.” (İpekçi : 47)

Şurası da geçerken vurgulanmalıdır ki Köy Enstitüleri, “komünist” oldukları gerekçesiyle sağ kesimden olduğu kadar, kalkınmada “eğitime” başat bir yer verdiği, “köylüyü köyde tuttuğu”, “şehre gelerek iççileşmesini önlediği” gibi gerekçelerle “soldan” da pek çok eleştiri almıştır. Burada İlhan Başgöz’ün yaptığı şu saptamalar hayli ilginçtir: “1940’ların enstitü hareketi eğitim yoluyla sosyal ve ekonomik bünyede değişmeler arıyan bir harekettir. Devrimciğini, halkçılığını kaybeden yorulmuş iktidar o yıllarda toplumda esaslı değişmelere varabilmek için başka kuvvetleri seferber etmeye cesaret etmemiştir.” Söz konusu “yorgun devrimci” iktidarın, üretim tekniğini, üretim ve dağıtımına hakim olan ilkel yöntemleri değiştirmeyi düşünmediğini, imparatorluk artığı toprak ve mülkiyet düzenine dokunmadığını, sosyal değişmeyi eğitimden beklemeye kalkmasının yanlışlığını ileri süren Başgöz’ün şu saptaması mutlaka tartışılmalıdır: “Enstitü hareketinin diri ve hamleci yönü buradan geldiği gibi büyük eksiği de buradan gelmektedir. Eğitim tek başına sosyal yapı değişmeleri için yeterli bir vasıta değildir.” (İlhan Başgöz (Turhan Tokgöz), “Yarımın Köy Enstitüleri”, Yön Dergisi, S.9, 22. Ağustos.1962, s.36, *aktaran*, Tonguç, 1970 : 498)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

Sonuçta, on yedi yıllık Köy Enstitüsü olayının en çarpıcı sonucu 20.000 dolayında köylü çocuğunun sonu aydın olmaya varacak bir sürece girmiş olarak öğretmenliğe, “maarif ordusu”na katılmalarıdır. Burada, 1939-1950 yılları arasında Köy Enstitüleri’nde yetişen köy öğretmenlerinin toplam köy öğretmenleri içindeki yerini hatırlayalım.

Toplam nüfusun yüzde sekseninin köylerde yaşadığı, toplam köy sayısının 60.000 dolayında olduğu 1939 Türkiye’sinde toplam köy öğretmeni sayısının sadece 6847’dir; bu tablo, eğitimin içinde olduğu hazin durumu daha iyi belgeler. Ne var ki 1946’ya geldiğimizde ise köy enstitüsü kökenli 5252 köy öğretmenin “eğitim ordusu”na katılmasıyla toplam köy öğretmeni sayısı 11.533’e katılımıyla toplam köy öğretmeni sayısı 18.426 olacaktır. yükselir. 1950 yılında ise köy enstitüsü mezunu 13.182 öğretmenin katılımıyla toplam köy öğretmeni sayısı 18.426 olacaktır.

Böylece, kapatıldığı 1954 yılına kadar Köy Enstitüleri’nde 1.308 kadın ve 15.943 erkek toplam 17.251 köy öğretmeni yetişir (Şimşek, 2006)

Bunların arasından elbette daha da ileriye giderek “okur” olmaktan “yazar”lığa geçecek olanlar çıkacaktır. Başta, Fakir Baykurt, Ümit Kaftancıoğlu, Talip Apaydın, Mahmut Makal, Mehmet Başaran, Pakize Türkoğlu, Hatun Birsan Başaran, Ali Dündar, Mehmet Uslu, Dursun Akçam, Cavit Orhan Tütengil ve Adnan Binyazar gibi sanatçı ve yazarlar olmak üzere binlerce köy çocuğu aydın olma sürecine girer. Aydın olmak artık kentli “iyi aile” çocuklarının ayrıcalığı olmaktan çıkmış, köylü çocuklarına, geri kalmış bölge gençlerine büyük bir olanak sunulmuştur. Aydın tipi değişerek halklaşmakta, bir başka deyişle halk, aydın olmanın yoluna çıkmaktadır.

C. Bizim Köy ve Enstitülü Yazarların İlk Yılları

Daha 1940 sonlarında Enstitülü mezunu kimi köy öğretmenlerinin edebiyat alanında belirmeye başladığı görülüyor. Nitekim, Milli Eğitim Bakanlığı’nın 1945’de yayınlamaya başladığı *Köy Enstitüleri Dergisi*’nin bu alanda çok önemli bir işlevi yerine getirdiği, pek çok amatör enstitülü yazar için önemli bir kürsü olduğu vurgulanmalıdır. Bu dergide pek çok enstitülü öğrenci ya da öğretmenin ürünleri yayınlanmış, bunlardan bir bölümü daha sonra dönemin *Varlık*, *Yeditepe*, *Ufuklar*, vb. ünlü edebiyat-sanat dergilerinde de görünmeye başlamıştır. Bunların en göze çarpanı Mahmut Makal’dır. İvriz Köy Enstitüsü’nü bitirdikten sonra, doğum yeri olan Niğde-Aksaray’ına bağlı Demirci köyüne öğretmen olarak atanmıştır. Mahmut Makal bu köydeki izlenimlerini 1948 yılından başlayarak “Köy Öğretmeninin Notları” başlığıyla dönemin etkili sanat dergisi *Varlık*’ta yayınlamaya başlar; Bu yazılar 1950’de – Yaşar Nabi’nin bulduğu isim olan-*Bizim Köy* adıyla kitaplaşacaktır. Yayıncı Yaşar Nabi Nayır’ın, kitaba yazdığı önsözdeki şu yorumları anlamlıdır: “Bir Orta Anadolu köyünün acı gerçeği, bana öyle geliyor ki bütün çıplaklığıyla ilk defa olarak bu kitapta dile geliyor. [...] O sade derdi göstermekle yetinmiştir. Devasını bulmak salahiyet ve makam sahiplerine düşer. [...] Bizim Köy’ün sadece bir edebi eser gibi değil, Türk köylüsünün kalkınması, Türk köylüsünün insanlık haklarına kavuşması uğrunda yazılmış bir rapor, hatta isterseniz bir ithamname gibi okunması lazımdır.”(Nayır, 1957: 44)

Öte yandan burada kitabının adının dönemin ideolojisini oluşturan *Kadro* dergisi tarafından daha önce kullanıldığını da hatırlatalım: *Bizim Köy* başlığını Mahmut Makal’ın kitabından 20 yıl kadar önce, daha 1930’larda *Kadro* dergisinde Falih Rıfkı Atay’ca kullanıldığını bilmek, bu kavramın temel bir ideolojik bir *leitmotif* olduğunu göstermektedir..” Falih Rıfkı, köyü eğitimcinin, bir iktisatçının kurtaracağını düşünüyor.Köyün geleceğini düşünüyor: *Bizim Köy*, *Kemalist Köy*, *Türk ihtilalinin köyü*, *baştanbaşa bir dinamo gibi cihazlanmış*, *kilovat ışığı ile bakan*, *dalga uzunluğu ile dinleyen*, *ocağı başında gazetesinin Köy Saati’ni okuyan*, *Hamburg piyasasının tahıl fiyatlarını soran köylü.*”

Yaşar Nabi’nin aynı dönemdeki bir yazısında “köy enstitüsü mezunundan köyünde inkılabın mümessili, köy davasının öncüsü olmasını” istediğini bilmek de oldukça anlamlıdır. (Nayır, 1950 : 3) Bu dönemde *Varlık*’ın *Yeditepe* ve *Yeni Ufuklar*’la girdiği “güdümlü edebiyat”

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

tartışması, CHP'nin köycülük-halkçılık politikası ile toplumculuk arasındaki ayrışmaya da işaret eder. Köycülük, halkçılık, devrimcilik ve devletçilik, 1938'e kadar "ortak-yaşarlık" içindedir. Bu ortakyaşarlık, "1938'den itibaren sona ermeye başlamış, tümüyle terk edilmesi, ancak 1960'lardan sonra, o da ancak bir süre mümkün olmuştur".

Yalın ve sadık bir gerçekçiliğe dayalı *Bizim Köy*'ün yayınlanmasıyla, Mahmut Makal'ın adı edebiyatın dar çevresini aşar; ele aldığı sorunlar, – yaklaşan seçimlerin de etkisiyle-gazetelerde tartışılmaya başlanır. İlk etki şaşkınlık ve inkardır! "Anadolu köyü bu durumda mı imiş? Anadolu köylüsü böyle mi imiş? diye şehirli aydın büyük bir şaşkınlığa kapıldı." Köyün geri kalmışlığını, içinde olduğu karanlığı sadık bir gözlemcilikle yansıtan bu notların "gerçekçiliği tartışılmaya" başlanmıştır. "Kimisi de inanmıyormuş, ya bilmediğinden ya da işine öyle geldiği için. Kitaptakileri çoğu mübalağa diyorlarmış. Görmesek inanırdık böylelerine". (Özalp : 15)

İlginç olan, "inkılabın mümessili, köy davasının öncüsü" Makal'ın, Köy Enstitüleri'ni kuran CHP iktidarının hışmına uğrarken, o tarihte muhalefette olan Demokrat Parti'nin önde gelenleri tarafından savunulmasıdır! Konu, Varlık gibi bir sanat dergisinden bir anda ülke basınına sıçramış, Makal ve *Bizim Köy* ülkenin bir numaralı gündem maddesi olmuştur. Patlayan bu tartışmadan DP'nin Makal'ı tutma nedeni o dönemde kendi iddiaların bu kitapla belgelenmiş olmasına bağlanabilir. Nitekim Orhan Kemal bu olguyu daha sonra, şöyle açıklayacaktır: "Osmanlı Saltanatından devrolan köye, Halk Partisi, şu kadar yıllık iktidarında hiçbir şey vermedi tezi vardı Demokrat Parti'de. Bir köylü kendi kitabını resmen ortaya attı. Piyasaya atınca, o zaman Demokrat Parti'nin iddialarını, -ki hakikatti- tevsik etmiş oldu bu kitap... Demokrat Parti tuttu bunu." (Tükel : 69)

Burada Makal'ın *Bizim Köy* ve bunu izleyen *Hayal ve Gerçek (1952)*, *Memleketin Sahipleri (1954)* gibi kitaplarıyla yol açtığı bir başka tartışmayı hatırlatmak konumuz açısından daha önemlidir. Makal'ın yapıtı siyasal düzlemde yankılar uyandırırken birkaç yıl sonra bu kez, kullandığı "şive" nedeniyle edebiyat çevrelerinde de tartışma konusu olmaktadır. Bizim Köy, doğalcı da olsa, o güne değin geçerli olmuş böylesi bir kavrayışın çemberini zorlamaktadır. Ne var ki, "notlar"daki şive taklidinin gerekli olup olmadığı, edebiyat dilini bozup bozmadığı da gündeme gelmiş, sorgulanmaktadır.

Böylece *Bizim Köy* ilk kez yazınsal açıdan bir eleştiriye konu olmakta, köy romanlarında kahramanların gerçekçilik adına köylü şivesiyle konuşurulması eleştirilmektedir.

"Köylü Konuşması" adlı yazısında, köyü konu alan romanlarda gerçekçilik adına köylü şivesi kullanılmasını eleştiren Memet Fuat, köylü konuşmasının dil sorunları yüzünden uzun vadede edebiyat üzerinde olumsuz etkileri olacağını düşünmektedir. Fuat'a göre, yazar "halk öyle konuşuyor diye, yapıtlarını kötü konuşma örnekleriyle doldurursa, dilin bozulmasına yardımcı olmuş olur." Memet Fuat'a göre, "dil bozulmasına" yol açan gerçekçilik, yol gösterme gücünden yoksundur ve "yazarın dili örnek dil olmalıdır". (Fuat, 1952) Ayrıca, köylü konuşmasının yapıtın anlaşılmasını güçleştireceğini de iddia etmektedir.

Can Yücel ise aynı dergide şive taklidinin gerekliliği üzerine yazar. (*Yeditepe*, 1 Şubat 1953) *Yeditepe*'nin hem köylü konuşması lehine hem de aleyhine olan yazıları yayınlaması dikkat çekicidir. "Şive taklidi" tartışması, 1953 yılı boyunca dergilerin yanısıra gazetelerde de devam eder. *Yeditepe* dergisinde Memet Fuat'ın yazılarından, sözgelimi 15 Kasım 1953 tarihli "Şive Taklidi" yazısından, tartışmanın hayli yayıldığı anlaşılıyor. Memet Fuat bu yazısında, 'şive taklidi' konusunda Orhan Kemal'in *Dünya* gazetesindeki yorumuna Melih Cevdet Anday'ın *Akşam* gazetesindeki cevabına, Tarık Buğra'nın *Yenilik*'te, Samim Kocagöz'ün *Yeditepe*'deki yazılarına değinir. Memet Fuat, tartışmanın gidişini özetledikten sonra bu konuda "Nurullah Ataç, Sabahattin Eyüboğlu, Yaşar Nabi, Vedat Günyol, Hüsametdin Bozok, Fahir Onger, Adnan Benk gibi

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

eleştirmenlerin, Yaşar Kemal ve Kemal Bilbaşar gibi öykücülerin ve romancıların” da görüşlerini beklediğini söyler. Memet Fuat yazısını, “Melih Cevdet’in de dediği gibi, bu işi uzun uzun konuşmak, tartışmak, gençlere doğru yolu göstermek gerekir” diye bitirmektedir. (Fuat, 1953)

Memet Fuat’ın “Şive Taklidi” yazısında adını andığı eleştirmen ve yazarların çoğu tartışmaya katılır. Kemal Bilbaşar, Orhan Kemal, Samim Kocagöz ve Fahir Onger gibi yazar ve eleştirmenler “şive taklidinin yapıtın gerçekçiliği açısından gerekli olduğunu ve dili zenginleştirdiğini” öne sürerken Nurullah Ataç, Tarık Buğra, Memet Fuat, Melih Cevdet Anday gibi eleştirmen ve yazarlar ise, “şive taklidinin gerçekçilikle ilgisi bulunmadığını ve dili bozduğunu” iddia etmektedir. *Varlık* dergisindeki “Şive Taklidi” başlıklı yazıda ise o dönemdeki *Varlık*’ın “aşırı uçlardan kaçınma” yönündeki poetikasıyla uyumlu olarak iki tez de “aşırıkları” yüzündeneleştirilerek şöyle denmektedir: “Ayrı lehçeli insanları kendimiz gibi konuşurmak şüphesizki inandırma imkânını zayıflatır. [...] Bununla beraber, şiveli konuşmaların çok fazla yer tuttuğu eserlerin okunmayı, zevk almayı bir dereceye kadar güçleştirdiği de” doğrudur

Memet Fuat buna çözüm olarak, gerçekçi oyun yazarlarının dili nasıl incelediğine bakmak gerektiğini söyler, ‘köylü konuşması’ hakkında argümanlar getirerek yazarları bu konuda tartışmaya davet eder. “Köy Notları”, doğalcı da olsa, o güne değin egemen olmuş böylesi bir kavrayışın çemberini zorlamaktadır. Ne var ki, “notlar”daki şive taklidinin gerekli olup olmadığı, edebiyat dilini bozup bozmadığı gündeme gelir.(Fuat, 1953)

Bu konu daha uzun yıllar tartışılacak, bir bakıma “köy edebiyatının” en zayıf halkası olacaktır.

Burada şu noktanın da önemle belirtilmesi gerekebilir: Köy edebiyatı tartışması *Bizim Köy* nedeniyle başlamış olsa da köyü anlatan yazarlar sadece Makal ve ardından gelen Enstitü yazarlar değildir.

Sabahattin Ali ve aynı çizgi içinde değerlendirilmesi gereken İlhan Tarus, Orhan Kemal, Yaşar Kemal Samim Kocagöz, Halikarnas Balıkcısı gibi yazarlar da aynı dönemde kırsal kesim insanının sorunlarına anlatmaktadır. Sözelimi, Samim Kocagöz’ün *Telli Kavak* adlı öyküler kitabı 1941 yılında yayımlanmıştır. Kemal Tahir, 1950’li yıllarda ardarda yayımlayacağı *Göl İnsanları*, *Sağırdere*, *Köyün Kamburu*, *Körduman*, *Yediçınar Yaylası* gibi köy fonunu kullandığı romanlarını daha önceden – cezaevi yıllarında- hazırlamıştır. Fakat Makal’ın kitabı ve hemen ardından gelen Enstitü öteki yazarlarla birlikte köy gerçeği “sansasyonel” bir tarzda gündeme gelmişse bunda siyasal ortamın büyük etkisini vurgulamak gerekir.

Makal’ın ilk örneğini ortaya koyduğu kitabın adına izafeten bu akıma sonradan “Bizim Köy Edebiyatı” da denecektir. Çünkü 1950’li yılların ortasından itibaren öncelikle *Varlık*, *Yeditepe* ve daha sonra *Ufuklar/Yeni Ufuklar* gibi dergilerde köy odaklı bir edebiyatının diğer Enstitü yazarlarca oluşturulmaya başlandığını görüyoruz. *Anadolu Hikayeleri* ile, Muhtar Körükçü, *Karapürçek* ile Sunullah Arısoy bu yönelişin önde gelen adlarıdır. Bunlardan biri de *Çilli* (1955) adlı ilk kitabı ile ilgi çeken Fakir Baykurt’tur. Baykurt, gerek yapıtlarının oluşturduğu nicel birikim ve gerekse ulaştığı nitel düzeyin aynı akım içinde yer almış olan Enstitü çıkışlı yazarların ulaştığı düzeyden üstün olması gibi nedenlerle daha sonra bu akımın simge adı olacak, adeta temsilciliğini üstlenecektir.

Sonuçlar:

Bilindiği gibi, Türkiye’de Halkçılık, Osmanlı döneminde başlayan Ulusçuluk akımıyla bağlantılı olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, *Halka Gitmek*, *Köye Gitmek* önem kazanmıştır. Önceleri Türk Ocakları bünyesinde başlayan Halka Gitme, Ziya Gökalp’in deyişiyle halktaki “milli hars”ı özümseme çabaları Cumhuriyet döneminde Halkevleri kanalıyla sürdürülmüştür. Ne var ki bütün iyi niyetli çabalara karşın, bu “halka gidiş” eylemi turistik bir

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

eylem olmaktan kurtulamamış, bu çerçevede üretilen Anadolu edebiyatı da kentli aydının halka, köylüye dışarıdan bakışı olmaktan öteye gidememiştir.

Türk Edebiyatında başlıca şu iki eğilim gözlenmektedir:

a) Anadolu'nun ve "gitmesek de bilmesek de", "ordaki köy"ün, "cennet" olarak görülmesi ve "turistik" bir bilinçle yaklaşılması,

b) Köy gerçeğinin gerçekçi ve sadık gözlemlerle örülü fakat popülist bir yaklaşımın dışına çıkılmadan yansıtılması.

Bu noktada, daha 1922'den itibaren Cumhuriyet ideolojisinin "imtiyazsız, sınıfsız" bir toplum yaratma çabası içinde sınıfsal özü olmayan bir Halkçılık hareketi, kaçınılmaz olarak köy değerlerinin eleştirel bir bakıştan geçirilmeden tümüyle yüceltilmesine, folklorla dayalı bir edebiyata yol açmıştır. Bu dönemde, - Nazım Hikmet, Sadri Ertem, Sabahattin Ali gibi toplumcu gerçekçi yazarları dışta tutarsak halkçı edebiyat folklor çerçevesinin dar kalıpları içinde 'yeniden üretilen' bir edebiyat olmayı aşamamıştır.

Bu kısır döngünün Köy Enstitüleri mezunu köy çocuklarının 1940 sonlarından itibaren edebiyata girişi ile kırıldığı görülür. *Yücel*, *Varlık* vb. dergilerde edebiyata giren bu gençler köy sorunlarını "içerden" bir bakışla yansıtmışlardır. Bunların ilk örneği Mahmut Makal'ın *Bizim Köy* (1950) adlı yapıtıdır. *Bizim Köy* ile başlayan köy edebiyatının aydınlar katında da derin bir sarsıntı yarattığı köye ve köylünün sorunlarına ilginin başladığı görülüyor. Önce *Varlık* dergisinde bu notların yayımlanmaya başlaması, 1950 yılı başında, Mayıs 1950 seçimlerine birkaç ay kala kitaplaştırılması ilgiyi köy gerçeği üzerine çeker. *Bizim Köy*, gerçekte bir edebiyat eserinden öte sosyolojik bir belge niteliğinde olduğu da söylenebilir. o güne değin ortaya koyulmuş edebiyattan farklıdır.

Bunun nedeni hiç şüphesiz, Türk edebiyatında ilk kez köy gerçeğinin bir köylü tarafından, "içeriden" yansıtılmasıdır. O güne değin daha çok, "Sen ne güzel bulursun / Dertlerinden kurtulursun / Gezsen Anadolu'yu" türü bir yaklaşımın folklor kırmasıyla egemen olduğu kavrayış parçalanmıştır.

"*Bizim Köy Edebiyatı*", Anadolu'daki elli binden fazla köyün içinde olduğu acılı durumu, kenti aydın insanı şoka uğratan yoksulluk ve yoksunluk ortamını popülist bir natüralizmle de olsa anlatmaktadır. "*Bizim Köy Edebiyatı*", bütün çabalara, yapılan propagandaya karşın yaklaşık yirmi beş yıllık Cumhuriyet yönetiminin değiştiremediği köyün ve yapayalnız bırakılmış köy insanının çetelesidir.

Dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in deyişiyle, "Köylü, edebiyata kendi girmeye başlamıştır." Bu nedenledir ki, köy edebiyatının en ünlü adlarından ve köy çocuğu olan Fakir Baykurt, daha 1960'larda "Türkiye'nin sosyal tarihini yazacak olanların ilk sağlam kaynağı hiç şüphesiz edebiyat olacaktır" (Karpaz,1971: 10) diyordu. Gerçekten de bu edebiyat, Fakir Baykurt'un dediği gibi, "politikacılara, iş sahiplerine, mesuliyet sahiplerine faydalı olacak doküman" durumuna gelmiş"tir. (Tükel:11)

Demokrat Parti'nin köy ve kırsal kesim tabanına yaslanan popülist politikaları içinde '*Bizim Köy*' olgusu devamlı tartışılmış, bu konu edebiyatımız gündeminde çok büyük yer tutmuştur. Bu akım, Köy Enstitülü yazarlar kadar, başka pek çok yazarın da köy ve köylü sorunlarını yansıtan yapıtlar vermesinde etkili olmuştur.

Böylece, Türk Edebiyatında 1950-1970 dönemine damgasını vuracak, tartışmalara yol açacak bir ana akım başlamaktadır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

KAYNAKÇA

- ARMAN, Hürrem (1980), "Köy Enstitülerinin Kuruluşu ve Düzeni, Eğitim Mücadelesi Dergisi, S.6, Nisan 1980.
- Falih Rıfki (ATAY) (1933), "Bizim Köy", Kadro Dergisi, Cilt:2, Sayı:18, 1933, Gazi Üniversitesi. İİBF Yayını, Ankara,1986
- BAŞGÖZ, İlhan, (Turhan Tokgöz) (1962) ,"Yarının Köy Enstitüleri", Yön Dergisi, S.36, 22 Ağustos 1962.
- ÇANKAYA, Erol (1974), "Başkalaşan Köy ve Edebiyat", Yansıma Dergisi, Sayı: 11, Haziran 1974.
- EROĞUL, Cem (1970), Demokrat Parti (Tarihi ve İdeolojisi), A.Ü. S.B.F. Yayınları, Ankara, 1970,
- FUAT, Memet (1953), "Şive Taklidi", Yeditepe Dergisi, 15 Kasım 1953.
- GEDİKOĞLU, Şevket (1971), Evreleri, Getirdikleri ve Yankılarıyla Köy Enstitüleri, Ankara, 1971.
- GÖKALP, Ziya (1955) Türkçülüğün Esasları, Varlık Yayınları, İstanbul,
- KARPAT, Kemal (1971), Çağdaş Türk Romanında Sosyal Konular, Varlık Yayınevi, İstanbul
- KARPAT, Kemal H. (1996), Türk Demokrasi Tarihi – Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller, Afa Yayınları, İstanbul
- KIRBY, Fay (1962), Türkiye’de Köy Enstitüleri, İmece Yayınları, İstanbul, 1962
- MAKAL, Mahmut, Bizim Köy - Anılar, Piramit Yayıncılık, İstanbul.
- NAYIR, Yaşar Nabi Nayır, "Birkaç Söz", *içinde*, Mahmut Makal, Bizim Köy, *Varlık Yayınları*, İstanbul, 1957.
- NAYIR, Yaşar Nabi Nayır, "Köy Kalkınması ve Enstitüler", *Varlık Dergisi*, S.358, 1 Mayıs 1950, s. 3
- OKTAY, Ahmet (2000), Toplumcu Gerçekçiliğin Kaynakları, İstanbul: Tümsamanlar Yayıncılık
- OKTAY, Ahmet (1993), Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı 1923-1950, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara
- ÖZDEMİR, Emin (1980) , Türk ve Dünya Edebiyatı, A.Ü. SBF Yayınları, Ankara, 1980.
- ÖZALP, İsmet (1950) , "Bizim Köyün Yankıları", *Varlık Dergisi*, S. 359, 1 Haziran 1950
- ŞEVKET SÜREYYA (Aydemir) , "Sosyal Milliyetçiliğin Zaferi", *Kadro Dergisi*, Cilt:3, Sayı:35-36, Gazi Üniversitesi, İİBF Yayını, Ankara)
- TAHİR HAYRETTİN (1933), "İnkılap ve Köy", *Kadro Dergisi*, S:20, Ağustos 1933
- TEKELİ, İlhan – İLKİN, Selim (2003), *Kadro’cuları ve Kadro’yu Anlamak. Bir Cumhuriyet Öyküsü*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul
- TİMUR, Taner (1986) Osmanlı Kimliği, Hil Yayın, İstanbul
- TONGUÇ, Engin (1970), *Devrim Açısından Köy Enstitüleri ve Tonguç*, Ant Yayınları, İstanbul
- TONGUÇ, İ.Hakkı Tonguç (1947) , *Kalkınma Yolunda Canlandırılacak Köy*, Remzi Kitabevi, İstanbul
- TÜKEL, Turhan (1960), *Beş Romancı Tartışıyor*, Düşün Yayınevi, İstanbul

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

YÜCEL, Can (1953) , *Yeditepe*, 1 Şubat 1953,

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

